

Työstäkieltäytymisen vaikeus ja mahdollisuus teknologisoituneessa hoivatyössä

JONI JAAKOLA

Äsken tuli kaatuminen kello kahdeksan, mutta mä olin suihkuttamassa toisen luona. Hän on tiputtanut jotakin lattialle.

Lainaus on etnografisesta tutkimuksesta, jossa selvitin Elsi-teknologian käyttöä julkisessa palvelukodissa (Jaakola 2023a). Useimmilla palvelukodin asukkailla oli diagnosoitu muistisairaus. Elsin avulla hoitajat pystyivät seuraamaan asukkaiden liikkeitä ja reagoimaan riskitilanteisiin kuten kaatumisiin. Elsin toiminta perustuu lattioihin asennettuihin sensoreihin, jotka toimivat samalla periaatteella kuin älypuhelimien näytöt: paineen muutokset lattiasissa laukaisevat hälytyksiä hoitajien puhelinsovelluksissa (Grosen & Hansen 2021). Haastattelulainauksessa hoitaja kertoi tilanteesta, jossa oli suihkuttamassa asukasta, kun sai hälytyksen mukanaan kantamaansa älypuhelimien. Hoitajan vastuulla ollut toinen asukas oli kaatunut ja tarvitsi mahdollisesti apua. Hoitaja kuitenkin tulkitsi tilanteen vahingoksi, jossa hälytyksen aiheuttanut asukas oli pudottanut jotakin lattialle, ja siten hälytyksen virheelliseksi.

Haastattelussa tilanne meni ohi nopeasti ja siirryin aloittelevan väitöskirjatutkijan (epä)varmuudella seuraavaan kysymykseen. Myöhemmin

käsitelin tilannetta esimerkkinä epävarmuustyöstä, jota Elsin käyttämiseen liittyi (Jaakola 2023a). Hoitajan kuvauksessa ei ollut sinänsä mitään uutta, sillä hälytysten kyseenalaistaminen on tavallista tällaisten hoivateknologioiden yhteydessä (López & Domènech 2008, 670). Elsi-järjestelmässä väärää hälytyksiä tuli ajoittain. Joskus niiden syyt jäivät epäselviksi, mutta välillä hälytykset aiheutuivat hoitajien mukaan asukkaiden keskimääräistä suuremmasta painosta tai tavoista, joilla lattiat oli asennettu tiettyihin huoneisiin. Haastattelussa esiin tulleeseen tilanteeseen liittynyt kieltäytymisen akti on kuitenkin jäänyt vaivaamaan minua. Se vaikutti radikaalilta siihen nähden, että kaatumisista voi koitua laajoja terveyshaittoja ja siten myös kustannuksia. Myös palvelukodin johdon ja monen työntekijän mukaan kaatumishälytyksiin tuli reagoida aina ja nopeasti. Voisiko kaatumishälytykseen vastaamisesta kieltäytymistä tulkita myös työstäkieltäytymisen näkökulmasta?

Tässä puheenvuorossa jäsenän tapoja lähestyä teknologisoituvaa hoivatyötä työstäkieltäytymisen teoriaperinteen näkökulmasta. Hoivatyö poikkeaa muusta palkkatyöstä merkittävästi. Historiallisesti hoiva sijoittuu palkkatyön,

perinteisten työtaistelumuotojen ja työstäkieltäytymisen ulkopuolelle (Precarias a la deriva 2009, 17–18). Hoivatyössä esimerkiksi lakkoilu voi asettaa haavoittuvassa asemassa olevat välittömään vaaraan, sillä hoivassa ”ei ole tehdasta jota pysäyttää ilman että siitä kärsivät muutkin kuin pääoma” (Viren 2022). Pelkät vihjaukset hoivaajien lakoista herättävät nopeasti vastalauseita. Tästä saatiin todisteita vuonna 2022, kun sosiaali-, terveys- ja kasvatustalon ammattijärjestö Tehy ja lähihoitajaliitto SuPer aloittivat laajat hoitajalakot vastauksena pahenevaan hoivakriisiin eli alan riittämättömiin resursseihin, huonoihin työoloihin ja mataliin palkkoihin (Viren 2022). Lakkoja seurasivat ulostulot, joissa itsekkäiksi leimattujen hoitajien nähtiin asettavan potilaat hengenvaaraan. Esimerkiksi Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin ylilääkäri Markku Mäkijärvi vertasi hoitajien lakkoa vaarallisuudessaan Venäjän aloittamaan hyökkäyssotaan Ukrainassa (Rinne 2022).

Samaan aikaan, kun hoitajat ovat turvautuneet poikkeuksellisiin työtaistelumuotoihin, teknologiasta on tullut yhä keskeisempi osa hoivatyötä. Sen rooli hoivatyössä alkaa olla niin merkittävä, että teknologia kaavailaan laskettavaksi mukaan hoitajamitoitukseen (STM 2024). Teknologinen kehitys muuttaa palkkatyön ja siten väistämättä myös työstäkieltäytymisen muotoja (Yli-Malmi 2023). Työstäkieltäytyminen ei tällöin välttämättä ilmenny lakkoiluna tai laajana mediahuomiona vaan hiljaisempana, välittömämpänä ja näkymättömämpänä vastarintana. Työstäkieltäytymistä ei ole kuitenkaan liiemmin käsitelty teknologisoituneen hoivatyön yhteydessä.

Teknologisoitunut hoivatyö

Hoiva pitää sisällään palkattomia ja palkallisia työmuotoja. Selkeyden vuoksi puhun koulutustaustaa vaativasta palkallisesta hoivasta *hoivatyönä*. Hoivatyötä tekevät esimerkiksi sairaanhoitajat, lähihoitajat ja hoiva-avustajat (vrt. Hoppania ym. 2016, 99). Vaikka sivuan myös hoivaa palkkottomana ja yhteiskuntaa uusintavana työnä, keskityn tarkastelussani palkalliseen ja ammatilliseen iäkkäiden hoivatyöhön.

Aina ei ole selvää, mitä teknologialla hoivatyön yhteydessä tarkoitetaan. Jos sillä viitataan ”esineisiin, laitteisiin ja työkaluihin” (Schillmeier & Domènech 2010, 2, käännönsä JJ), on hoiva, kuten ihmiselämä ylipäänsä, aina ollut teknologisoitunutta. Erilaiset tieto- ja viestintäteknologiat, turvajärjestelmät sekä näihin liittyvät mobiilisovellukset, rannekkeet ja sensorit ovat olleet jo pitkään osa hoitajien työtä, iäkkäiden elämää ja hoivakäytäntöjä. Viime vuosina myös tekoäly, automatisaatio ja robotiikka ovat tulleet hoiva-alalle. (Lampi & Sihto 2022; Oinas ym. 2021; Rytönen 2018.)

Yhtäältä hoivaan liittyy arkisia kodin teknologioita, kuten sänkyjä ja liesiä. Tällaisten kulutustuotteiden yhteydet hoivatyöhön ovat sopimuksenvaraisia. Toisaalta varta vasten iäkkäille suunnatusta teknologiasta käytetään nimitystä *ikäteknologia* (Huuhtanen 2019). Ikäteknologialla pyritään usein vahvistamaan iäkkään omatoimisuutta ja itsenäisyyttä, mikä etäännyttää sen hoivaan yleensä liittyvistä tarve-riippuvuussuhteista (esim. Tronto 1993).

Hoivan teknologisoitumisessa on keskeistä huomioida, kuinka hoivapolitiikka vaikuttaa teknologian rooliin ja sen merkityksen kasvuun hoivan käytännöissä. Pohjoismaissa käytetäänkin hoivapolitiikan ja -teknologian yhteyksien kartoittamisessa termiä hyvinvointiteknologia (*welfare technology*). Hyvinvointiteknologian käsite korostaa pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden vahvaa pyrkimystä kunnioittaa universalismin ja laajojen sosiaalietuuksien perinteitä osana sosiaali- ja terveyspalveluiden digitalisointia, vaikka teknologian avulla haetaan samalla kustannussäästöjä ja palveluiden tehostamista (Jaakola 2023b; Östlund ym. 2015).

Elsi edustaa etähoivateknologiaa, jota käytetään palvelukodeissa ja yksityisissä asunnoissa kotihoidon tukena (Callén ym. 2009). Sen perimmäisin tarkoitus on lisätä turvallisuutta ja auttaa erilaisten terveysriskien hallinnassa. Elsi on kuitenkin myös hyvinvointiteknologia siinä mielessä, että sen avulla pyritään turvaamaan yhtäältä hoivaa tarvitsevien perusoikeuksia ja toisaalta julkisten palveluiden taloudellista kestävyttä. Hoivaa tehostamalla

voidaankin tarjota ”turvallisuutta ja säästöjä” (MariCare 2024) muuttuvassa suomalaisessa hyvinvointivaltiossa.

Tarkastelen seuraavaksi neljän eri lähestymistavan – autonomismin, *Wages for Housework*-liikkeen, teknologian arvostamisen ja luddismin – soveltuvuutta työstäkieltäytymisen ja teknologisoituneen hoivan suhteiden hahmotamiseen. Hyödynnän tarkastelussa edellä mainittua etnografista tutkimustani, joka perustui Elsi-lattiaseurantajärjestelmään. Tarkasteluni ei pyri kattavaan esitykseen, vaan avaamaan uusia tutkimussuuntia ja keskusteluita.

Autonomismi

Työstäkieltäytyminen on teoria, käytäntö ja poliittinen agenda (Shukaitis 2014; Weeks 2011, 92, 96). Käsitteestä ei ole kuitenkaan yksimielisyyttä. Työstäkieltäytymisen syyt ja vaikutukset voivat olla samanaikaisesti yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia (Kankila ym. 2019; Mudu 2018; Shukaitis 2014). Keskenään hyvin erilaiset käytännöt kuten lakot, tuotantovälineiden sabotaaši ja erakoituminen voidaan nähdä työstäkieltäytymisenä (Shukaitis 2014). Työstäkieltäytymisen historiassa on ollut kaksi vaikutusvaltaista ja toisiinsa limittyvää perinnettä. Näistä ensimmäinen on alkuaan teollisuuden piiristä alkanut marxilainen autonomismi.

Autonomismin juuret ovat Euroopan ulkopuolella, esimerkiksi orjuutta vastustavissa käytännöissä 1800-luvun lopun Karibiassa (Federici 2004; Pizzolato 2017; Taylor 2014). Tunnetuimman muotonsa liike saavutti kuitenkin Italiassa 1960- ja 1970-luvuilla. Tärkeitä italialaisia autonomistisia ajattelijoita olivat esimerkiksi Antonio Negri, Mario Tronti ja Raniero Panzieri (ks. Seppä 2006). Autonomialla oli italialaisessa liikkeessä kaksi merkitystä. Ensinnäkin autonomismi haki poliittista riippumattomuutta aikansa Italian hegemonisesta vasemmistopuoluepolitiikasta, edunvalvontajärjestöistä ja Neuvostoliiton autoritarismista (Pizzolato 2017). Toiseksi liike pyrki riippumattomuuteen kapitalismista ja näki työläisten luovuuden ja ruohonjuuritason toiminnan muutoksen moottoreina. Autonomismi eroaa

”perinteisestä” marxismista juuri tässä mielessä: pääoman ajatellaan reagoivan työläisten liikkeisiin, ei toisin päin, jolloin kieltäytymisestä tulee voimakkain kritiikin muoto ja vallankumouksellisen politiikan lähtökohta (Weeks 2011, 94). Autonomismi kääntää marxilaisen teorian peruskäsitteitä pääläelleen, jolloin esimerkiksi vieraantumisen muuttuu ”aktiiviseksi ulkopuolisuudeksi työstä kieltäytymällä” (Seppä 2006, 38). Perinteen mukaan työehtojen ja -olojen parantaminen tai työn ja työläisten romantisointi eivät auta vasemmiston tarkoituksiperäi, sillä ne eivät varsinaisesti haasta kapitalismin perimmäistä logiikkaa (Gill & Pratt 2008, 5).

Autonomismissa on pohjimmiltaan kyse kieltäytymisestä kapitalismin vastavoimana. Hoivan rinnastaminen italialaisten teollisuustyöntekijöiden käytäntöihin saattaa vaikuttaa kaukaa haetulta. Silti teollisuuteen limittyvät mielikuvat ovat jo pitkään värittäneet myös hoivatyötä. Esimerkiksi Hirvonen ja Husso (2012) puhuvat teollista tuotantoa muistuttavasta ”taloudellishallinnollisesta aikakehyksestä”, joka on tullut hoiva-alalle työn tehostamispyrkimysten myötä. Tällainen aikakehys synnyttää helposti päällekkäisiä työtehtäviä ja vastuuta, joista selviäminen voi olla hoitajalle vaikeaa, ellei jopa mahdotonta.

Myös Elsin toimintaperiaatteessa on nähtävissä taloudellishallinnollisen aikakehyksen ensisijaisuus ja sen taipumus synnyttää päällekkäisiä työtehtäviä, kuten pesemistä ja hälytyksiin vastaamista. Toisin kuin autonomismissa, Elsiin liittyvät kieltäytymisen aktit eivät kuitenkaan varsinaisesti pysäytä hoivan tuotantoa. Oikeastaan kieltäytymisen synnyttämät katkokset mahdollistavat työn tekemisen hyvin ja ihmisten yksilölliset tarpeet huomioiden (Jaakola 2023a). Palaan tähän ristiriitaan myöhemmin. Sitä ennen *Wages for Housework* -liike tarjoaa ymmärrystä sille, miten hoivatyöstä kieltäytyminen ei oikeastaan ole edes tavoiteltavaa.

Wages for Housework

Toinen merkittävä työstäkieltäytymistä teoretisoinut perinne on feministinen *Wages for Housework* -liike (Dalla Costa & James 1975;

Federici 1975/2024). 1970-luvulla alkanut liike sekä hyödynsi autonomismin lähtökohtia että kritisoi niitä. Autonomismin mukaisesti liike kohdisti katseensa ruohojuuritasolle: kotitalouksiin ja niissä tehtyyn palkattomaan ja näkymättömään työhön. Samalla paljastui kuitenkin autonomismin keskeinen ongelma, sukupuolisoikeus. Kapitalismissa palkkatyö on sukupuolittunutta, eikä palkkatyöstä kieltäytyminen poista tätä epäsuhtaa. Jättäessään menemättä töihin tehtaiden miestyöläiset ovat samalla jättäytyneet käytännössä naisten palkattoman ja tunnistamattoman kotitaloustyön varaan. *Wages for Housework*-liike kohdistikin huomion pääosin naisten tekemään, yhteiskuntaa ja taloutta uusintavaan mutta silti palkkatyölle vieraaseen työhön, kuten hoivaan ja kotitaloustyöhön (Federici 2004; Mudu 2018; Viren 2023; Yli-Malmi 2023; Weeks 2011). Iskulauseet kuten ”jokainen keskenmeno on työtapaturma” (Federici 1975/2024) painottivat, että työvoiman ja siten myös talousjärjestelmän uusintamisesta kieltäytyminen horjuttaisi kapitalismin paalutuksia vielä enemmän kuin perinteisistä palkkatöistä kieltäytyminen (Yli-Malmi 2023).

Silvia Federici (2004) tutkii kirjassaan *Caliban and the Witch* sukupuolittuneen työnjaon juuria kapitalismin alkuhämärissä keskiajalla. Kirjassa noidan hahmosta muodostuu keskeinen vastavoima kapitalistiselle kehitykselle. Noidissa ja niihin liitettyssä naissukupuolisuudessa kiteytyvät esimerkiksi yhteismaiden suosiminen maiden yksityistämisen sijaan ja lisääntymisestä eli uuden työvoiman synnyttämisestä kieltäytyminen erilaisin ehkäisymenetelmin. Noidan hahmon voi nähdä myös feministisen työstäkieltäytyjän esikuvana. Kapitalismin alkuhämärissä noidiksi väitettyjen ”taikuudet” olivat suurin synty vallinnutta talousjärjestelmää vastaan, sillä niiden päämääränä oli saada mitä haluaa tekemättä työtä muiden nimiin (Federici 2004, 170, 208).

Wages for Housework määritteli hoivan arvon tunnustamisen edellytykseksi siitä kieltäytymiselle. *Wages for Houseworkin* mukaan naisten kodeissa tekemän palkattoman hoivan tasapuolisempi jakaminen ei ole itsessään riittävää työn sukupuolittuneisuuden korjaamiseksi (Weeks

2011, 110). Liikkeen päämääränä ei ollut vain rahallisen korvauksen hakeminen, vaan työn radikaali muutos, joka toisi mukanaan myös paremmat mahdollisuudet kieltäytyä palkattomasta hoivasta ja tavoista, joilla hoiva ja kotityöt luonnollistetaan naisille ominaisiksi vastuualueiksi. Kotitöistä maksettu palkka olisi ollut ensimmäinen askel tässä kehityksessä.

Wages for Houseworkissa on pohjimmiltaan kyse kieltäytymisestä tapana osoittaa palkattoman työn merkitys kapitalistisessa yhteiskunnassa. Siksi se soveltuu vain osittain *palkallisen* hoivatyön tarkasteluun. Liike tarjoaa kuitenkin joitakin välineitä kieltäytymisen tarkasteluun myös työsuhteisessa hoivassa. *Wages for Housework* muistuttaa, että kokonaisvaltainen kieltäytyminen hoivatyön tekemisestä ei ole usein mahdollista eikä edes tavoiteltavaa (Yli-Malmi 2023, 62). Liikettä mukaillen hoivan yhteydessä kieltäydytään tietyistä työn tekemisen tavoista, etenkin niistä, joista kapitalismissa koituu työntekijälle enemmän haittaa kuin hyötyä. Erityisesti Federicin (2004) analyysi ”noituudesta” muistuttaa tapaa, jolla käsittelin edellä Elsin hälytysten sivuuttamista. Kun hoitajat luottivat omiin arvioihinsa tarkistamatta mikä hälytyksen aiheutti, he ”tiesivät tietämättä” (*knowing without knowing*) (Jaakola 2023a, 52–53). Tietämällä tietämättä työntekijä ”saa mitä haluaa” – esimerkiksi työrauhan ja oman toimijuuden vahvistumisen – kieltäytymällä vastaamasta hälytykseen ohjeistuksen mukaisesti. Samalla hoitajat kieltäytyvät kiireestä, johon jatkuvat hälytykset ja päällekkäiset työtehtävät painostavat.

Teknologia, poissulkien tuotantovälineet ja niiden omistus, ei ole autonomistisen tai *Wages for Housework* -perinteiden keskiössä ja sen käsittely työstäkieltäytymisen yhteydessä on yllättävän vähäistä. Tarkastelemalla teknologian roolia työstäkieltäytymisessä voidaan kuitenkin kuvitella uusiksi kieltäytymisen mahdollisuuksia ja rajoja myös hoivatyössä.

Teknologia vapauttaa työstä?

Työstäkieltäytymisen käsitteen tavoin myöskään sen suhde teknologiaan ei ole yksiselitteinen.

Työstäkieltäytymiseen liittyy kaksinapaisuutta: näkemyksiä kieltäytymisestä rakentavana ja luovana toimintana, joka auttaa vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvittelussa ja tekemisessä sekä analyttistä kritiikkiä, joka painottaa kieltäytymistä vastustamisena (Weeks 2011, 99). Tätä kaksinapaisuutta on syytä tarkastella myös teknologian yhteydessä, jolloin erottuu kaksi linjaa. Niistä ensimmäisessä painottuu teknologian arvostaminen ja toisessa teknologian tuhoaminen.

Ensimmäisen kannan mukaan teknologian suhde työstäkieltäytymiseen voi olla myönteinen. Ensinnäkin teknologinen kehitys on historiassa ollut ajoittain vastaus työstäkieltäytymiseen. Teknologiaa, kuten höyryvoimaa, on tarvittu, kun vipuvoimaa työläisten suostutteluun raskaisiin töihin ei ole enää ollut tai ihmistyövoima on ollut liian kallista (Kankila ym. 2019; Viren 2023). Tässä mielessä teknologinen kehitys voi ilmaista työstäkieltäytymisen onnistumisia. Toiseksi teknologisoitumiseen liittyvän automaation lupauksen voi nähdä työstäkieltäytymisen asiaa ajavana. Teknologia, kuten robotit, voivat vapaasti viedä Eetu Virenin sanoin huonopalkkaiset, vaaralliset ja yksitoikkoiset ”paskaduunit” (Lehtniemi 2011). Automaation myötä on vähemmän paskaduunia, josta kieltäytyä, mikä on linjassa työstäkieltäytymisen tavoitteiden kanssa. Myös Työstäkieltäytyjäliiton (2018) pamfletissa automaatio tuottaa vaurautta, ongelmana on vain sen epätasainen jakautuminen yhteiskunnissa. Liitto näkee myös, että työpäivän lyhentäminen olisi mahdollista teknologisen kehityksen myötä.

Tässä kolmannessa työstäkieltäytymisen muodossa on pohjimmiltaan kyse siitä, että työstäkieltäytyminen painostaa kehittämään uusia teknologisia ratkaisuja, jotka vuorostaan parantavat työoloja ja tekevät työstä tekijälleen mielekkäämpää. Tämä lupaus ei ole kuitenkaan toistaiseksi toteutunut teknologisoituneen hoivatyön yhteydessä, eikä Elsin tapauskaan anna väitteelle täyttä tukea. Jotta teknologian voisi nähdä tukevan työstäkieltäytymistä, hoivatyön arvostuksen tulisi olla suurta. Silloin olisi kannattavampaa sijoittaa teknologiaan kalliin työvoiman sijasta. Hoivassa tilanne on kuitenkin toinen: työvoima on perinteisesti halpaa ja teknologia kallista (Wajcman 1995).

Vaikka hoivatyötä arvostetaan juhlapuheissa ja mielikuvissa laajasti, ei tämä arvostus näy paremmissa palkoissa, työolosuhteissa tai resursoinnissa (Vasara & Sihto 2023). Tällaisessa tilanteessa teknologiaan sijoittaminen ei varsinaisesti paranna hoitajien työstäkieltäytymisen mahdollisuuksia.

Odotuksiin automaation työstä vapauttavasta voimasta törmää hoivatyössä työntekijöitä todennäköisemmin työnantajapuolella, yritysmaailmassa ja viranomaistahojen laskelmissa. Esimerkiksi Elinkeinoelämän valtuuskunta laski vuonna 2016, että 20 prosenttia hoivatyöstä olisi automatisoitavissa jo olemassa olevan teknologian avulla (Kangasniemi & Andersson 2016). Väite on sittemmin arvioitu ylimitoitetuksi ja harhaanjohtavaksi (Parviainen 2019). Hoitajien mukaan teknologia ei ole vapauttanut heitä tärkeisiin työtehtäviin, kuten kohtaamiseen ja keskusteluun, vaikka yritykset ja päätöksentekijät ovat näin luvanneet (Jaakola 2022; Rytönen 2018). Hoivan teknologisoitumisessa onkin enemmän kyse työn, vastuiden ja velvollisuuksien uudelleen määrittelemisestä kuin automaatiosta, työvoiman korvaamisesta tai sen vapauttamisesta (esim. Oudshoorn 2011; Pols 2012).

Yritysten, poliitikkojen ja viranomaisten lupauksissa hoivatyötä tehostamalla työtä saadaan vähennettyä ja kohdennettua tärkeimpiin tehtäviin. Tehostaminen ja siihen liittyvät teknologiset ratkaisut kuitenkin usein johtavat työ määrän säilymiseen ennallaan tai jopa lisääntymiseen. Tilannetta kuvataan usein *rebound*-ilmiönä. Esimerkiksi asuinrakennusteknologian kehittämisestä on seurannut, että nykyisin talojen rakentamista ohjaa ajatus standardoidusta sisälämpötilasta läpi vuoden. Lämmittämiseen vaadittu energia – ja sen eteen tehdyn työn – tarve ei ole kuitenkaan poistunut mihinkään vaan itse asiassa lisääntynyt (Rinkinen 2022). Vastaavasti Ruth Schwarz Cowan (1983) näyttää klassikkotutkimuksessaan, miten pyykinpesuteknologian kehittyminen ei suinkaan vähentänyt (kotiaitien) pyykin parissa vietettyä aikaa. Tehokkaamman teknologian avulla saatettiin pestä enemmän pyykkiä ja teknologian mukanaan tuoman markkinoinnin myötävaikutuksella pyykin puhtaudelle asetettiin uusia laatuvaatimuksia eli standardeja.

Seurauksena pyykkäämisen vaatima työ ja siihen käytetty aika eivät vähentyneet, vaikka työ muuttuikin fyysisesti vähemmän kuormittavaksi. Myös Elsin tapaus muistuttaa *rebound*-ilmiöstä. Vaikka teknologian avulla on saatu karsittua työntekijöitä palvelukodin yövuoroissa, työ määrä ei ole vähentynyt. Väärien hälytysten mahdollisuuden takia hoitajat eivät täysin luota Elsiin vaan tekevät omia kierroksiaan. Valvonta on siis tavallaan tuplaantunut. Jos aikaa säästyy, se käytetään muihin tehtäviin esimerkiksi keittiössä tai pyykkituossa. (Jaakola 2022, 2023a.)

Luddismi

Luddismi tarjoaa teknologian arvostamiselle vastakkaisen kannan. Luddismi oli hajanainen liike, jonka jäsenet tuhosivat ja sabotoivat uusia tuotantovälineitä Englannin tekstiilitehtailla 1800-luvun alussa. Tuhoamisen syyt eivät olleet teknologiassa sinänsä. Pikemminkin taustalla oli kehitys, jossa teknologisoituminen johti käsityöläisammattien arvostuksen vähenemiseen, palkanlennuksiin ja työttömyyteen samalla kun lisääntynyt tuottavuus ja voitot hyödyttivät ensi sijassa tehtaiden omistajia (Jones 2006; Lachney & Dotson 2018).

Luddismi määritellään joskus teknologiavastaiseksi filosofiaksi (Mudu 2018). Vaikka luddismin tulkinnat vaihtelevat, olisi yksinkertaistavaa nähdä se pelkästään koneiden pelon aiheuttamana muutosvastarintana – ”perinteisen” teknologian hallinta kun oli keskeinen osa käsityöläisten ammattitaitoa (Jones 2006). Vastarinta ei kohdistunut koneita vaan työn järjestämisen tapoja vastaan. Luddismi ei ollut siis ensi sijassa teknologiakriittistä, vaan enemmän työn ja työehtojen huonontamista vastustavaa liikehdintää. Luddismi voidaan hyvin perusteiden määrittellä myös muuksi kuin työstäkieltäytymiseksi, esimerkiksi tavaksi muistuttaa käsityöläistyön arvosta sekä työhön ja sen tuloksiin liittyvästä ylpeydestä yhteiskunnallisen murroksen aikana (Kankila ym. 2019, 46). Tavassaan osoittaa työn arvon se jakaa kuitenkin esimerkiksi *Wages for Housework*-liikkeen tavoitteen ja tarjoaa siten neljännen väylän työstäkieltäytymisen tarkasteluun.

Luddismi on pohjimmiltaan teknologiasta kieltäytymiseen perustuva tapa osoittaa työntekijöiden taitojen ja työn merkitys yhteiskunnallisen murroksen keskellä. Tässä mielessä luddismin ajatus soveltuu myös hoivatyön yhteyteen. Elsin hälytyksistä kieltäytymällä hoitajat voivat esimerkiksi kritisoida tendenssiä, jossa päällekkäiset ja kasautuvat työtehtävät aiheuttavat kiirettä. Kiirehtimisen sijaan he voivat päättää olla vastaamatta hälytyksiin. Samalla korostuvat heidän omat taitonsa ja varmuutensa toimia vastoin teknologian mukana tulevia odotuksia.

Edellä käsittelemäni perinteet antavat osiittaa työstäkieltäytymisen tarkasteluun teknologisoituneen hoivatyön yhteydessä. Lähestymistavat ovat silti riittämättömiä, sillä ne eivät huomioi teknologisoituneeseen hoivatyöhön liittyvää ristiriitaisuutta. Siksi esittelen lopuksi kaksi paradoksia, jotka havainnollistavat työstäkieltäytymisen monimerkityksellisyttä teknologisoituneessa hoivatyössä.

Työstäkieltäytymisen paradoksit

Ensimmäinen paradoksi seuraa siitä, että hoiva on muutakin kuin työtä. Hoiva on moraalinen suhde (esim. Sointu 2016; Tronto 1993). Täysi kieltäytyminen hoivasta on mahdotonta, mitä jo *Wages for Housework* -liike painotti. Hoivasta kieltäytyminen, sen tekemättä jättäminen, tekee toiminnasta muuta kuin hoivaa, esimerkiksi kaltoinkohtelua, välinpitämättömyyttä tai väkivaltaa. Tekemättä jättämiseen liittyikin usein preferointia: toiset teot menevät toisten edelle (Kärki 2019, 44–45). Elsin tapauksessa keskeneräinen peseminen ja ihmisen kohtaaminen menivät epävarmaan hälytykseen vastaamisen edelle. Tästä seuraa paradoksi, jossa kieltäytyminen työstä itse asiassa auttaa hyvässä hoivaamisessa eli työn päämäärien saavuttamisessa. Samalla kysymys kieltäytymisestä laajenee koskemaan hoivan etiikkaa.

Toinen paradoksi seuraa siitä, että teknologia on muutakin kuin instrumentti, väline tai työkalu. Marxilainen huomio, joka kiinnittyy pääoman, tuotantovälineiden ja työvoiman suhteisiin, on tässä mielessä riittämätön, sillä se instrumentalisoi teknologian roolin työssä. Erilaisissa

perinteissä, kuten toimijaverkostoteoriassa (Latour 2005) tai sommitelmateoriassa (Deleuze & Guattari 1988) on luovuttu tällaisesta instrumentalismista ja korostettu teknologian toimijuutta, sitä miten se mukautuu toimintaympäristöihin ja samalla mukauttaa näitä ympäristöjä ja niihin liittyviä muita toimijoita.

Vaikka Elsi tuottaa hälytyksiä ”liukuhihnalta”, sen toiminta perustuu teknologian joustavuuteen: hoitajien erilaisiin tulkintoihin, strategioihin ja toimintamalleihin, jotka eivät välttämättä kuulu työn viralliseen ohjeistukseen. Hoitajat eivät riko teknologiaa, valita sen toimintahäiriöistä tai vaadi aktiivisesti korjauksia siihen. Sen sijaan teknologian epätäydellisyyden kanssa eletään ja toimitaan osittain juuri sen vuoksi, että se tarjoaa lisää liikkumavaraa hoitajille. (Jaakola 2023a.) Toinen paradoksi on, että teknologiasta kieltäytyminen on itse asiassa sen käyttämistä hoitajien omiin tarkoituksiin. Vaikka hoitajien liikkumatila on rajallinen kasvavan työtaakan, aikapaineiden ja teknologian vaatimien uusien taitojen kanssa, teknologian käyttöön liittyvä joustavuus tarjoaa uusia mahdollisuuksia työstä kieltäytymiselle.

Lopuksi

Tarkastelin puheenvuorossa neljän työstäkieltäytymisen näkökulman soveltuvuutta teknologisoituneen hoivatyön tarkasteluun. Autonomismin ja *Wages for Housework* -liikkeen ajatukset ovat tärkeitä, sillä ne huomioivat ruohonjuuritason luovuuden sekä vastustuksen, joka ei ole riippuvaista työväenliikkeistä, puolueista tai edunvalvontajärjestöistä. Teknologia on harvoin ydinkysymys hoivatyöntekijöiden etua ajaville ja valvoville toimijoille. Kokonaisuudessaan neljässä perinteessä korostuu, ettei kieltäytymisen ainoa tarkoitus tai päämäärä ole vähentää työtä. Pikemminkin tavoitteena voi olla esimerkiksi oman toimijuuden, omanarvontunnon, autonomian ja kyvykkyyden vahvistuminen tai työolojen parantaminen ja ammattitaidon arvostuksen lisääminen. Kieltäytyminen teknologiasta ei tarkoita kieltäytymistä töistä vaan tietyistä sen piirteistä, kuten luddismin esimerkki osoittaa.

Työstäkieltäytymisen tarkastelu johtaa kiinnostaviin hoivaa, työtä ja teknologiaa koskeviin paradokseihin. Myös työstäkieltäytymisen teorialta vaaditaan malttia pysähtyä näiden paradoksien äärelle teknologisen instrumentalismin sijasta. Työstäkieltäytyminen ei ole ainoa tai välttämättä paras käsite kuvaamaan hoivatyöhön kuuluvaa arkista vastarintaa, oli se sitten luovaa tai tuhoavaa. Omia ratkaisujaan kehittävien hoitajien toiminnan voi nähdä myös hiljaisena vastarintana, joka ”ei julistaudu vastarinnaksi vaan pikemminkin pyrkii pysymään poissa julkisuudesta, se on riskitöntä matalan profiilin toimintaa, joka on näennäisesti epäpoliittista ja josta ei jää kiinni” (Lehtola & Autti 2019, 8; ks. myös Scott 1989).

Aihe kaipaa lisää jäseneltyä tutkimusta toimijuudesta ja kieltäytymisen ja teknologian suhteista teknologisoituneessa hoivatyössä. Ei olisi yllättävää, jos hoivatyössä käytettävän teknologian herättämät negatiiviset tunteet, kuten turhautuminen ja suuttumus (esim. Lampi & Silhto 2022), johtaisivat laajaan teknologiasta kieltäytymiseen. Samalla voi paljastua työvoiman arkisia ja hiljaisia mutta silti uutta luovia vastarinnan muotoja.

Työstäkieltäytymisen näkökulmien tulisi avartua myös työntekijöitä korostavan autonomismin ulkopuolelle ja siten huomioida omaiset, läheiset ja iäkkäät itse. Hoivassa teknologiaa kohdennetaan niin lähisuhteisiin liittyvään palkattomaan työhön (valvonta, seuranta, viestintä jne.), formaaleihin työtehtäviin (lääkintä, ruokailu, fysioterapia jne.) kuin itsehoivaan liittyviin käytäntöihin (viihde, itsemittaus, vuorovaikutteiset robotit jne.). Siksi olisi riittämätöntä lähestyä hoivaan liittyvää työstäkieltäytymistä pelkästään palkkatyön näkökulmasta. Jatkossa on tarkasteltava laajemmin teknologiaan ja hoivasuhteisiin liittyviä kieltäytymisen muotoja työstäkieltäytymisen teorian ja käytäntöjen kehittämiseksi.

Yleisesti ottaen nykyhallituspolitiikka ajaa työstäkieltäytymisen vaikeuttamista esimerkiksi lakko-oikeuden rajoittamisella, sairausajan palkan vähentämisellä, ansiosidonnaisen päivärahan heikennyksellä ja työssäoloehdon pidentämisellä (Valtioneuvosto 2023). Kyseessä ei ole pelkästään

pääministeri Petteri Orpon hallituksen edustama oikeistolainen linja vaan pidempi kehitys, joka ei tunne puoluerajoja (Viren 2022). Tarve hahmottaa ja keksiä uusia työstäkieltäytymisen muotoja on siksi pohjimmiltaan poliittinen. Keskeistä kieläytymisen aktissa on, että se muistuttaa miten asiat voisivat olla toisin. ■

KIRJALLISUUS

- Callén, Blance, Domènech, Miquel, López, Daniel & Tirado, Francisco (2009) "Telecare Research: (Cosmo) politicizing Methodology". *ALTER* 3:2, 110–122.
- Cowan, Ruth Schwartz (1983) *More Work for Mother: The Ironies of Household Technology from the Open Hearth to the Microwave*. Basic Books, New York.
- Dalla Costa, Mariarosa & James, Selma (1975) *The Power of Women and the Subversion of the Community*. Falling Wall Press, Bristol.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Felix (1988) *A Thousand Plateaus*. The Athlone Press, Lontoo.
- Federici, Silvia (2004) *Caliban and the Witch*. Autonomedia, New York.
- Federici, Silvia (2024/1975). "Palkkaa kotityötä vastaan". <https://komeetta.info/2024/02/29/palkkaa-kotityota-vastaan/> Suom. Juho Narsakka, Sonja Lampinen ja Lauri Korpela. Viitattu 5.4.2024.
- Gill, Rosalind & Pratt, Andy (2008) "In the Social Factory? Immaterial Labour, Precariousness and Cultural Work". *Theory, Culture & Society* 25:7–8, 1–30.
- Grosen, Sidsel Lond & Hansen, Agnete Meldgaard (2021) "Sensor-floors: Changing Work and Values in Care for Frail Older Persons". *Science, Technology, & Human Values* 46:2, 254–274.
- Hirvonen, Helena & Husso, Marita (2012) "Hoivatyön ajalliset kehykset ja rytmistiriidat". *Työelämän tutkimus* 10:2, 119–133.
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaittinen, Tiina & Zechner, Minna (2016) *Hoivan arvoiset: Vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Gaudeamus, Helsinki.
- Huuhtanen, Kaisa (2019) "Ikäteknologiaa – vai teknologiaa kaiken ikää?" <https://www.valli.fi/ikateknologiaa-vai-teknologiaa-kaiken-ikaa/> Viitattu 14.8.2024.
- Jaakola, Joni (2022) "Tuottavuusloikasta tuottavuusloukuksi? Tehokkuuden vaalimisen seuraukset hoivatyössä". <https://ilmiomedia.fi/artikkelit/tuottavuusloikasta-tuottavuusloukuksi-tehokkuuden-vaalimisen-seuraukset-hoivatyossa/> Viitattu 18.4.2024.
- Jaakola, Joni (2023a) "Risk and Uncertainty in Telecare: The Case of the Finnish 'Elsi'". *Science & Technology Studies* 36:2, 47–59.
- Jaakola, Joni (2023b) *Welfare Technologies in Finland: An Ethico-politics of Hype, Hope and Experimentation*. Turun yliopisto, Turku.
- Jones, Steven E. (2006) *Against Technology: From the Luddites to Neo-Luddism*. Routledge, Lontoo ja New York.
- Kangasniemi, Mari & Andersson, Christina (2016) "Enemmän inhimillistä hoivaa". Teoksessa *Robotit töihin. Koneet tulivat – mitä tapahtuu työpaikoilla?* Elinkeinoelämän valtuuskunta, Helsinki, 34–55.
- Kankila, Anna, Viren, Eetu, Salmenniemi, Harry, Meriläinen, Heidi, Kilpi, Joel, Ekholm, Johannes, Maunuksela, Klaus Lumi, Poser, Lasse, Haglund, Mia & Purokuru, Pontus (2019) *Työstäkieltäytyjän käsikirja*. Into Kustannus, Helsinki.
- Kärki, Kaisa (2019) "Tekemättä jättämiset vastarintana". Teoksessa Outi Autti ja Veli-Pekka Lehtola (toim.) *Hiljainen vastarinta*. Tampere University Press, Tampere, 27–54.
- Lachney, Michael & Dotson, Taylor (2018) "Epistemological Luddism: Reinvigorating a Concept for Action in 21st Century Sociotechnical Struggles". *Social Epistemology* 32:4, 228–240.
- Lampi, Anna & Sihto, Tiina (2022) "Kotihoidon työntekijöiden teknologiaan liittyvät tunteet". *Työelämän tutkimus* 20:3, 411–435.
- Latour, Bruno (2005) *Reassembling the Social*. Oxford University Press, Oxford.
- Lehtniemi, Ninni (2011) "Passiivinen aktivisti". <https://ylioppilaslehti.fi/2006/09/passiivinen-aktivisti/> Viitattu 15.4.2024.
- Lehtola, Veli-Pekka & Autti, Outi (2019) "Jurnutuksen käsikirja". Teoksessa Outi Autti & Veli-Pekka Lehtola (toim.) *Hiljainen vastarinta*. Tampere University Press, Tampere, 7–26.
- López, Daniel & Domènech, Miquel (2008) "On Inscriptions and Ex-inscriptions: The Production of Immediacy in a Home Telecare Service." *Environment and Planning D: Society and Space* 26:4, 663–675.
- MariCare (2024) Kotisivut. <https://www.maricare.com/fi/> Viitattu 26.8.2024.
- Mudu, Pierpaolo (2018) "Dies-non: Refusal of Work in the 21st Century". *Gender, Place & Culture* 25:9, 1329–1348.
- Oinas, Tomi, Karhinen, Joonas, Tammelin, Mia, Hirvonen, Helena, Hämäläinen, Antti & Taipale, Sakari (2021) "Teknologisten laitteiden ja sovellusten käyttö vanhustyössä. Työn piirteiden ja yksilötekijöiden vaikutusten tarkastelua". *Yhteiskuntapolitiikka* 86:2, 166–179.

- Oudshoorn, Nelly (2011) *Telecare Technologies and the Transformation of Healthcare*. Palgrave Macmillan, Lontoo.
- Parviainen, Jaana (2019) ”Hoivarobotiikka ja faktantarkistus”. *Yhteiskuntapolitiikka* 84:2, 232–238.
- Pizzolato, Nicola (2017) ”A New Revolutionary Practice: Operaisti and the ’Refusal of Work’ in 1970’s Italy”. *Estudos Históricos* 30:61, 449–464.
- Pols, Jeannette (2012) *Care at a Distance*. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Precarias a la deriva (2009) *Hoivaajien kapina*. Suom. Laura Böök, Riie Heikkilä, Eeva Itkonen, Anna-Reetta Korhonen ja Eetu Viren. Tutkijaliitto ja Like, Helsinki.
- Rinkinen, Jenny (2022) ”Sopivan lämmin koti ja arksen energiankäytön politiikka”. Teoksessa Senja Laakso ja Riikka Aro (toim.) *Planeetan kokoinen arki: Askelia kestävämpään politiikkaan*. Gaudeamus, Helsinki, 121–145.
- Rinne, Tittamari (2022) ”HUSin johtajaylilääkäri Markku Mäkijärvi vertasi hoitajalakkoa Ukrainan sotaan”. <https://yle.fi/a/3-12386173> Viitattu 10.4.2024.
- Rytkönen, Arja (2018) *Hoivatyöntekijöiden työn kuormittavuus ja teknologian käyttö vanhustyössä*. Tampere University Press, Tampere.
- Schillmeier, Michael & Domènech, Miquel (2010) ”New Technologies and Emerging Spaces of Care – An Introduction”. Teoksessa Michael Schillmeier ja Miquel Domènech (toim.) *New Technologies and Emerging Spaces of Care*. Ashgate Publishing, Farnham, 1–18.
- Scott, James C. (1989) ”Everyday Forms of Resistance”. *Copenhagen Papers* 4:89, 33–62.
- Seppä, Kalle (2006) ”Antonio Negri ja työväen autonomia – Operaismo-suuntauksen historia”. *niin & näin* 2/2006, 37–39.
- Shukaitis, Stephen (2014) ”Learning not to Labor”. *Rethinking Marxism* 26:2, 193–205.
- Sointu, Liina (2016) *Hoiva suhteessa. Tutkimus puolisoaan hoivaavien arjesta*. Tampere University Press, Tampere.
- STM (2024) *Mitoitukseen laskettavan teknologian hanke -seurantaryhmän asettamispäätös*. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Taylor, Christopher (2014) ”The Refusal of Work: From the Postemancipation Caribbean to Post-fordist Empire”. *Small Axe* 18:2, 1–17.
- Tronto, Joan (1993) *Moral Boundaries*. Routledge, New York.
- Työstäkieltäytyjäliitto (2018) ”Tekstejä työstäkieltäytyjille”. https://drive.google.com/file/d/1rWBdFx6CXmZ4ywQPkxdyhRtwcyeteFM_/view Viitattu 19.4.2024.
- Valtioneuvosto (2023) *Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma* 20.6.2023.
- Valtioneuvoston julkaisu 2023:58. Valtioneuvosto, Helsinki.
- Vasara, Paula & Sihto, Tiina (2023) ”Johdanto”. Teoksessa Tiina Sihto & Paula Vasara (toim.) *Hoivan pimeä puoli*. Gaudeamus, Helsinki, 9–18.
- Viren, Eetu (2022) ”Hoitajien lakko yhteiskunnallisena lakkona”. <https://komeetta.info/2022/09/30/hoitajien-lakko-yhteiskunnallisena-lakkona/> Viitattu 10.4.2024.
- Viren, Eetu (2023) *Esseitä*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Wajcman, Judy (1995) ”Feminist Theories of Technology”. Teoksessa Sheila Jasanoff, Gerald E. Markle, James C. Petersen ja Trevor Pinch (toim.) *The Handbook of Science and Technology Studies*. Sage, Beverly Hills, 189–204.
- Weeks, Kathi (2011) *The Problem of Work: Feminism, Marxism, Antiwork Politics, and Postwork Imaginaries*. Duke University Press, Durham ja Lontoo.
- Yli-Malmi, Katariina (2023) ”Työstäkieltäytymisen feministisestä potentiaalista”. *Tiede & edistys* 48:1, 60–68.
- Östlund, Britt, Olander, Elin, Jonsson, Oskar & Frennert, Susanne (2015) ”STS-inspired Design to Meet the Challenges of Modern Aging: Welfare Technology as a Tool to Promote User Driven Innovations or Another Aay to Keep Older Users Hostage?” *Technological Forecasting & Social Change* 93, 82–90.